УДК 78.071.

DOI 10.34064/khnum2-2309

Абаджян Гаррій Артушевич

народний артист, заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, професор, художній керівник МАСО «Слобожанський», перший проректор Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського;
e-mail: num.kharkiv@i.ua
ORCID 0000-0002-8188-1131

**ЧАРІВНА ВАЛТОРНА КУМАЙРІ, ДИРИГЕНТ-ДОСЛІДНИК
ШАЛІКО-ДЖЯН (творчий портрет Ш. Г. Палтаджяна)**

Постановка проблеми. Творчі досягнення заслуженого діяча мистецтв України, професора **Шаліко Гарегіновича Палтаджяна (1941–2020)** – значний внесок в історію розвитку української музичної культури, що заслуговує на особливу увагу та ретельний розгляд. Однак сьогодні про цього талановитого музиканта, прекрасного валторніста, чудового диригента **жодних ґрунтовних досліджень немає**. Авторіві статті пощастило працювати і вчитися разом із Ш. Палтаджяном від самої його появи в Харківській консерваторії до кінця життя визначного митця. Цей **нарис має за мету зафіксувати деякі риси творчого портрету Шаліко Палтаджяна**, частково спираючись і на власні спогади, та підкреслити його унікальну роль в освітньому процесі в ХНУМ і Україні в цілому.

Методи й результати дослідження. Торкаючись освітньо-методичної та соціологічної сфер, дослідження загалом дотримується хронологічного методу подання подій, притаманного жанрам історико-біографічних есеїв і начерків.

Простежуючи творчий шлях Ш. Палтаджяна від його появи в Харкові (1959) як абітурієнта Харківської консерваторії, котрий, попри майже повну неможливість спілкування з-за мовного бар'єру, все ж буквально зачарував екзаменаторів звуком своєї валторни, до останнього десятиліття його плідної праці в ХНУМ та МАСО «Слобожанський», автор вважає роботу з цим оркестром новим особливим напрямом діяльності Ш. Палтаджяна. Керуючи водночас студентським оркестром ХНУМ та професійним колективом МАСО, диригент робить перший в Україні крок у здійсненні сучасного освітнього проєкту по запровадженню дуальної форми навчання, яка сполучає процес здобуття освіти в навчальному закладі з практикою на робочих місцях. І робить це задовго до офіційних настанов.

Висновки. Приклад МАСО свідчить, що організація освітнього процесу за дуальною формою дає позитивний результат і повністю відповідає новітнім методикам: по закінченні Університету музиканти стають до праці в професійних колективах підготовленими, бо проходять як оркестранти «подвійну» школу. Ш. Палтаджян-диригент довів це на практиці. Дивна, багатогранна обдарованість музиканта вражає. Як професор Університету, він викладав різноманітні дисципліни: оперно-симфонічне та оркестрове диригування, інструментознавство, аранжування, читання партитур; писав наукові статті і посібники. Його блискучий талант і світла людська душа назавжди залишаться в нашій пам'яті.

■ **Ключові слова:** Шаліко Палтаджян, валторна, диригент, оперно-симфонічне та оркестрове диригування, студентський симфонічний оркестр Харківського університету мистецтв, МАСО «Слобожанський», освітній експеримент, дуальна форма навчання.

Постановка проблеми. Актуальність, мета і методологія дослідження. В історії Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського постать заслуженого діяча мистецтв України, професора **Шаліко Гарегіновича Палтаджяна** (28.06.1941–9.04.2020) посідає визначне місце. Його творчі досягнен-

ня стали вагомим внеском в успішний розвиток нашого вишу і, безумовно, заслуговують на особливу увагу та ретельні глибокі дослідження. На жаль, до сього часу *про цього талановитого музиканта, прекрасного валторніста, чудового диригента немає жодної більш-менш солідної дослідницької статті або огляду*, присвячених його творчості й особистості.

На сьогодні скласти певну уяву про музиканта можливо, лише звернувшись до вельми скромної інформації, розосередженої в нечисленних музичних довідниках (Семененко, 2018; Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. 1917–2017, 2017), нарисах В. О. Богданова з історії кафедри духових інструментів у ювілейних виданнях Університету (Богданов, 2007а, 2007б, 2017), небагатьох газетних рецензіях, нині вже важкодоступних (Долуханов, 1991; Кутько, 1991) та кількох інтерв'ю з митцем (Палтаджян, 2003, 2007, 2012).

Авторів цих строк пощастило працювати і вчитися разом із Шаліко Палтаджяном від самих перших днів його появи в Харківській консерваторії (тоді ще не було Університету). Ми разом вчилися в консерваторії, разом працювали в симфонічному оркестрі Харківської обласної філармонії, також разом – уже в Харківському національному університеті на викладацьких посадах. Потім, разом же, працювали в Молодіжному академічному симфонічному оркестрі «Слобожанський».

Таким чином, як ніхто інший, я близько спілкувався з Шаліко, і щоденно на роботі, і в особистому житті, отже, добре знаю його з різних сторін, тому і взяв на себе сміливість написати цю статтю – про мого товариша, неабиякого музиканта і дуже гарну приємну людину.

Цей нарис має за мету зафіксувати деякі риси творчого портрету заслуженого діяча мистецтв України Шаліко Палтаджяна, спираючись на існуючі довідкові джерела та власні спогади про нього, а також **визначити його в певному сенсі унікальну роль** в освітньому процесі ХНУМ та України в цілому.

Торкаючись освітньо-методичної та соціологічної сфер, дане дослідження в цілому дотримується хронологічного **методу** подання

подій, притаманного жанрам історико-біографічних есеїв і начерків, задля єдності викладу та цілісності відтворюваного образу.

Виклад основного змісту статті. З'явився Шаліко в Харкові в 1959 році. Приїхав він з міста Ленінакан (тепер Гюмрі, давня історична назва – Кумайрі). Закінчивши Ленінаканське музичне училище, подав документи в Харківську консерваторію в клас валторни. Спілкування з педагогами кафедри і членами приймальної комісії було вкрай незручним. Як з'ясувалось, абітурієнт практично не вмів розмовляти російською мовою, а тим паче – українською. Та коли його запросили зіграти що-небудь на валторні – всі були вражені майстерністю володіння цим інструментом. Валторна у Шаліко просто співала людським голосом. Чиста інтонація, природне *vibrato*, рівне звучання у всіх регістрах, чудовий тембр звуку – і все це було одразу.

Безумовно, гостя із Вірменії із задоволенням зарахували на I курс Харківської консерваторії в клас валторни викладача Я. В. Якустіді.

В консерваторії Шаліко швидко пристосовується, починає розмовляти російською мовою, але спочатку з вірменським акцентом. По природі товариський, веселий, добродушний, він стає улюбленцем серед студентів-духовиків. Більш за все його поважають і люблять за дивний, красивий, просто чарівний звук валторни.

Одразу ж, на першому курсі, він сідає в студентський оркестр, як соліст і концертмейстер групи валторн. Слух про Шаліко як дуже цікавого валторніста розповсюджується по всьому місту. В ті часи студентські симфонічні оркестри були не тільки в консерваторії. В деяких великих вузах, таких як Харківський університет імені В. Н. Каразіна, Харківський політехнічний інститут, працювали свої студентські симфонічні оркестри. Більша частина музикантів в їхньому складі була «місцевою», однак тих виконавців, яких бракувало, запрошували з консерваторії. А на концертах об'являли: «Виступає симфонічний оркестр Харківського політехнічного інституту» (чи «Університету»). Одним із таких оркестрів керував відомий музикант і композитор Олександр Ісаакович Літвінов. Адміністрація цих вищих навчальних закладів в ті часи мала можливість придбати музичні оркестрові інструменти, зокрема, повні комплекти духових (включаючи такі дорогі, вартісні інструменти, як-то флейти, гобої, фаготи, валторни), які

були закуплені в Німеччині і мали дуже добру якість. Отже, студенти-музиканти цих вузів приходили всім своїм оркестровим складом на репетиції студентського симфонічного оркестру Консерваторії, щоби спеціально послухати, як красиво звучить у Шаліко валторна в сольних оркестрових епізодах.

В 1960 році, на другому курсі Консерваторії, Шаліко запрошують на роботу в симфонічний оркестр Обласної філармонії в групу валторн, а вже через півроку він стає концертмейстером валторнової групи. Це був небувалий успіх!

В якості першого валторніста і концертмейстера групи валторн він працює до 1972 року. За цей час філармонічним колективом виконується практично весь репертуар сучасних симфонічних оркестрів, включаючи твори з найскладнішими для валторни партіями, такі, як П'ята симфонія П. І. Чайковського. Дуже багато звучить музики українських композиторів і відбуваються авторські концерти харківських композиторів. Шаліко блискуче долає всі оркестрові труднощі. Багато іноземних диригентів, які тоді часто приїжджали до Харкова, високо оцінюють його гру в оркестрі і відмічають знову-таки виключно красивий тембр звуку його валторни.

В ці ж дні, працюючи валторністом в оркестрі, молодий музикант захоплюється диригуванням. І в 1968 році знову поступає на оркестровий факультет Харківського інституту мистецтв, але вже за спеціалізацією «Оперно-симфонічне диригування», в клас Є. В. Душенка. Разом з ним тоді навчались Леонід Джурмій, Микола Шпак, Володимир Мутін, які потім успішно працювали в професійних симфонічних оркестрах. Леонід Джурмій – в оркестрі Харківського національного театру опери та балету ім. М. В. Лисенка, Микола Шпак – в симфонічному оркестрі Дніпропетровської філармонії, а Володимир Мутін виїхав за кордон.

Шаліко запрошують в симфонічний оркестр Ворошиловградської (тепер – Луганської) філармонії. Перші ж концерти у Ворошиловграді проходять дуже вдало. Шаліко повністю віддається роботі з оркестром і досягає значних успіхів. Виконавський рівень оркестру піднімається. З'являються нові цікаві програми. Організуються гастрольні поїздки по Україні: оркестр виступає у Вінниці, Полтаві, Житомирі,

Черкасах. Чудово проводиться цикл дитячих концертів. Дитячі концерти найкраще вдаються Шаліко. У нього виявляється талант в роботі з маленькими музикантами, особливо ж – з найменшими хлопчиками. Він дуже вміло спілкується з талановитими дітьми. Вміє вчасно їх підбадьорити, настроїти на позитив, і вони виходять на сцену впевнено, розкуто, та грають програми музикально і з великою віддачею.

У 1979 році Шаліко повертається до Харкова. Тут його одразу запрошують на роботу в театр Харківської музичної комедії на посаду головного диригента. В цьому театрі він працював 24 роки і набув величезного диригентського досвіду. Театр музичної комедії в Харкові з приходом Шаліко Палтаджяна засяяв яскравими зірками. Весь найпопулярніший репертуар театрів музичної комедії ставиться заново, на більш високому професійному і художньому рівнях. Особливий успіх мають постановки мюзиклу «Юнона і Авось» О. Рибнікова та «Кармен-Сюїти» Ж. Бізе–Р. Щедріна.

Але самим значним творчим досягненням Шаліко Палтаджяна у театрі музичної комедії була постановка рок-опери «Ісус Христос – суперзірка» Ендрю Ллойда Уеббера і Тіма Райса. Ця вистава виконувалась незліченну кількість разів в Харкові і завжди – з величезним успіхом. Але дивним було те, що Шаліко, не маючи ні партитури, ні будь-яких нот, із аудіозапису, на слух, повністю записав оперу «Ісус Христос – суперзірка» і розписав її оркестру, солістам і хору. Здатною на таке може бути тільки дуже талановита людина.

В 1999 році йому присвоюється звання «Заслужений діяч мистецтв України» (Богданов, 2017: 528).

З 2003 року Шаліко працює в Харківському університеті мистецтв, веде студентський симфонічний оркестр, а на кафедрі оркестрових духових інструментів як викладач працює з духовими ансамблями. Паралельно працює диригентом в професіональному Молодіжному академічному симфонічному оркестрі «Слобожанський» (далі МАСО).

Цей період в творчому житті Шаліко можна вважати найбільш успішним. Він – вже відомий диригент, викладач і хороший аранжувальник. Це – ще один, пов'язаний з творчим процесом, напрям в його діяльності. Він дуже багато інструментує, перекладає клавірні партії концертів для різних інструментів на оркестрові. Велику кількість

концертів А. Вівальді для гобоя, фаготу і кларнету він інструментував для солістів з оркестром. Всі ці свої творчі напрацювання він використовує як в студентському оркестрі, так і в МАСО.

Про МАСО слід сказати окремо. З ним пов'язаний новий напрямок в діяльності Шаліко Палтаджяна. На сьогоднішній день – це унікальний, єдиний в Україні професійний Молодіжний академічний симфонічний оркестр. Такий колектив є тільки в Харкові. Його було створено в 1993 році (розпорядження Представника Президента України в Харківській області О. Масельського за № 164 від 03.03.1993) як експериментальний. Ініціатива створення оркестру належить відомим діячам мистецтва і культури України: з метою припинення процесу відтікання за кордон кращих вітчизняних молодих талантів, запропонувати їм можливість творчого та професійного зростання і елементарного соціального захисту на своїй Батьківщині. В складі оркестру – найталановитіші молоді музиканти-виконавці з усієї України, багато з них ще навчаються в ХНУМ імені І. П. Котляревського. Але далеко не всі студенти старших курсів Університету попадають в МАСО: кожного року оголошується конкурс на заміщення вакантних посад. Таким чином, відбираються найкращі виконавці з числа бакалаврів, магістрів, асистентів-стажистів, докторів мистецтва. Конкурсна комісія призначається наказом ректора Університету за згодою з адміністрацією МАСО. Оцінки виставляються диригентами і оркестровою кафедрою.

Значна частина оркестрантів – лауреати національних і міжнародних конкурсів. Відомі диригенти і солісти з Європи і США приїждять до Харкова і з задоволенням працюють з цим колективом. В репертуарі оркестру – практично всі шедеври світової класичної музики. Концерти оркестру завжди відрізняються високим професійним рівнем виконання. В 1994 році на Європейському фестивалі у Копенгагені (Данія) колектив було визнано найкращим молодіжним симфонічним оркестром Європи.

Працюючи паралельно в студентському оркестрі ХНУМ і МАСО «Слобожанський», Шаліко Палтаджян чудово розумів користь такого сумісництва для студентів. В Університеті студенти молодших курсів вдосконалюють навички гри на своєму інструменті та в оркестрі, а в МАСО – старшокурсники здобувають солідну підготовку для май-

бутньої праці в професійних колективах. Та, найголовніше, працюючи одночасно в студентському оркестрі і в професійному МАСО, Шаліко отримав унікальну можливість організувати освітній процес за сучасною, так званою «дуальною», системою. Дуальна форма здобуття освіти – це сучасний метод, рекомендований Міністерством освіти, який передбачає поєднання навчання в освітніх закладах з навчанням на робочих місцях.

Саме такий напрямок в роботі Шаліко Палтаджяна і став на практиці науково-дослідницьким, експериментальним. Його роль в дослідницькій діяльності, пов'язаної з МАСО, значуща. Він є безпосереднім учасником цього дослідження. Не знаючи, що таке «дуальна форма навчального процесу», диригент добре розумів, як треба навчати студентів, щоб вони стали міцними оркестрантами. Таким чином, він впроваджує методику підготовки спеціалістів за допомогою поєднання навчання в Університеті з навчанням на робочих місцях ще задовго до того, як її ефективність була визнана офіційно. Тільки в Харкові, завдяки існуванню професійного Молодіжного симфонічного оркестру, вже більше 20 років працює ця сама дуальна система навчання. Студенти старших курсів оркестрового факультету із задоволенням проходять практику в професійному оркестрі, тим паче, що їм дозволяється працювати за гроші по договору.

І впровадив її, сам того не знаючи, диригент Шаліко Палтаджян.

Як видається, ідея проходження професійної практики на базі МАСО заслуговує всілякої уваги і може бути прикладом для інших вузів України нашого профілю, вирішуючи ще більш важливу проблему. Ця проблема вже державна, а саме – збереження для України молодих талантів. В Україні існує чудова музична база підготовки талановитих початківців. Україна має чотири спеціальні музичні школи для особливо обдарованих дітей. Навчаються вони там 11 років. Учебні плани складені так, що домінуючими є музичні дисципліни, особлива увага спрямована на спеціальність, той самий музичний інструмент, на якому навчається грати дитина. Такі школи є в Києві, Харкові, Одесі і Львові. Скільки талановитіших дітей закінчило ці школи, перерахувати не можна. Але можна сказати, що дуже багато. На жаль, і дуже багато найталановитіших з них розлетілись по всьому світу.

Саме в таких школах відточується виконавська майстерність музично обдарованих дітей, і вони стають блискучими віртуозами вже в юному віці, потім виростаючи в зрілих високопрофесійних музикантів. Такої бази і такої вишуканої підготовки талантів ні в Європі, ні в США немає. Тому самих яскравих обдарованих дітей після 11 років навчання з великим задоволенням запрошують до себе закордонні вчителі. А наші діти із задоволенням їдуть, тому що і в Європі, і в Америці їм пропонують такі умови для подальшого розвитку їх таланту, які наша Батьківщина дати їм не може.

Ще гостріше стоїть питання відтоку студентів з наших музичальних вузів. Для прикладу, у професора ХНУМ по класу кларнета Алтухова В. М. більше 20 учнів з Університету і ХССМШ-і зараз працюють і навчаються за кордоном. 12 з них – в США, решта – в Європі. Флейтисти, гобоїсти і фаготисти частіше їдуть до Німеччини. Їдуть з України тому, що і в Європі, і в США у них є перспектива подальшого розвитку. Наша Україна, на жаль, не дає такої можливості. Приклад МАСО, скоріш за все, тільки перший крок до вирішення цієї проблеми. Якщо ж йти далі, й вирішувати її як державну, а вона заслуговує на це, необхідно на базі МАСО організувати центр підтримки обдарованих дітей. Небайдужі люди, благодійні організації, спонсори, меценати знайдуться, якщо буде на це воля держави.

Висновки. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що експеримент з МАСО повністю себе виправдав. Колектив існує вже 28 років. В Харкові є два прекрасних високопрофесійних симфонічних оркестри – Академічний симфонічний оркестр Харківської обласної філармонії і Симфонічний оркестр Харківського національного театру опери та балету ім. М. В. Лисенка. 95 % музикантів в них пройшли школу МАСО. Високий рівень професіоналізму досягнуто частково за рахунок праці студентів в експериментальному молодіжному оркестрі.

Значний внесок в цю роботу був здійснений заслуженим діячем мистецтв України, професором Шаліко Палтаджяном.

І ще один дуже важливий висновок. Організація системи освітнього процесу за дуальною формою, яка передбачає поєднання навчання у закладах освіти з навчанням на робочих місцях, дає позитивний результат і повністю відповідає сучасним освітнім методикам.

По закінченні Університету оркестранти приходять в будь-який колектив підготовленими, тому що пройшли добру школу в професійному оркестрі.

Шаліко Палтаджян як диригент довів це на практиці.

У перспективі методика дуальної форми навчання може бути пристосована до будь-якої спеціалізації. У нашому випадку практичною базою для цього є оркестри (симфонічні, духові), дитячі музичні школи, музичні коледжі, мистецькі факультети в інших університетах тощо.

МАСО частково вирішує проблему масового виїзду за кордон кращої вітчизняної молоді. В оркестрі по-справжньому цікава творча атмосфера. З ним працюють всесвітньо відомі диригенти, солісти, гастролі колективу проходять в Данії, Іспанії, Італії. Деякі випускники вже відмовились від закордонних пропозицій і залишились дома, в Україні.

Таким чином, Шаліко Палтаджян відіграв ключову роль в знаковому науковому експерименті, проведеному в Харківському національному університеті мистецтв імені І. П. Котляревського.

Дивна, багатостороння обдарованість цього яскравого харизматичного музиканта вражає. Додамо, що, як професор Університету, Шаліко Гарегінович в останнє десятиліття життя викладав різноманітні дисципліни: оперно-симфонічне диригування, оркестрове диригування у студентів-композиторів; інструментознавство, диригування, аранжування, читання партитур на кафедрі музичного мистецтва естради та джазу (Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. 1917–2017, 2017: 655, 647, 650), та є автором наукових робіт і посібників (Палтаджян, 2005, 2006, 2008а, 2008b, 2009а, 2009b, 2009с, 2010).

Його блискучий талант і світла людська душа назавжди залишаться в нашій пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА

Богданов, В. О. (2007). Школа виконавської майстерності: кафедра оркестрових духових інструментів. В кн. *Pro Domo Mea (Нариси). До 90-річчя з дня заснування Харківського державного університету мистецтв імені І. П. Котляревського*, сс. 98–99. Харків: [ХДУМ].

- Богданов, В. О. (2017a). Оркестрових духових інструментів кафедра: школа виконавської майстерності. В кн. *Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського. 1917–2017. До 100-річчя від дня заснування. (Мала енциклопедія). (Тт. 1–2). Т. 1. Музичне мистецтво. І. С. Драч (Наук. ред.), Л. В. Русакова (Ред.-упоряд.)*, сс. 655–668. Харків: Водний спектр Джі-Ем-Пі.
- Богданов, В. О. (2017b). Палтаджян Шаліко Гарегінович. В кн. *Харківський державний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського. 1917–2017. До 100-річчя від дня заснування. (Мала енциклопедія). (Тт. 1–2). Т. 1. Музичне мистецтво. І. С. Драч (Наук. ред.), Л. В. Русакова (Ред.-упоряд.)*, с. 528. Харків: Водний спектр Джі-Ем-Пі.
- Долуханов, Г. (1991). Вторая родина маэстро. *Вечерний Харьков*. 4 июл.
- Кутько, И. (1991). Семь актеров, которые покорили зрителей (Ш. Палтаджян). *Вечерний Харьков*, 3 июл.
- Палтаджян, Ш. (2007, 16 авг.). «Язык музыки не требует перевода»: беседа с дирижером ХГУИ Шалико Палтаджяном. *Харьковские известия*, 9.
- Палтаджян, Ш. Г. (2006). Харківський театр музичної комедії: історія, події, імена. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 17, 111–119.
- Палтаджян, Ш. (2003). «Іспанія в захопленні від харківських музикантів». (Інтерв'ю, бесіду вів В. Чигрин). *Слобожанський край*, 6 квіт.
- Палтаджян, Ш. (2009a). Гобой в творчестве итальянских композиторов XVIII века. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*, 2, 108–114.
- Палтаджян, Ш. (2009b). *Формування виконавської майстерності в ансамблях духових інструментів*. (Навчальний посібник). Харків, 112. Рукопис.
- Палтаджян, Ш. (2010). *Формування виконавської майстерності в ансамблях духових інструментів*. (Навчальний посібник). Харків: Майдан, 16.
- Палтаджян, Ш. (2012, 14 апр.). Музыкантом – хорошо, а дирижером – лучше: беседа с проф. ХНУИ им. И. П. Котляревского Шалико Палтаджяном. (Вела Е. Жигалова). *Время*, 8.
- Палтаджян, Ш. Г. (2005). Сочинения композиторов харьковской школы на сцене Харьковского театра музыкальной комедии. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 15, 157–165.

- Палтаджян, Ш. Г. (2008а). Из истории дирижирования в Украине второй половины XIX – начала XX столетия (на примере деятельности А. Н. Виноградского и И. Слатина). *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*, 12, 109–117.
- Палтаджян, Ш. Г. (2008b). Характеристика концерта как жанра инструментальной музыки и особенности концертов для валторны с оркестром В. Моцарта. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*, 13, 77–84.
- Палтаджян, Ш. Г. (2009с). *Прищеплювання музикантам навичок виконавства в камерному ансамблі духових інструментів*. (Навчальний посібник). Харків, 99 с. Рукопис.
- Семененко, Н. (2018). Палтаджян Шаліко Гарегінович. В кн. *Українська музична енциклопедія*. Т. 5, с. 55. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського.
- Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. 1917–2017*. (2017). (Мала енциклопедія). (Тт. 1–2). І. С. Драч (Наук. ред.), Л. В. Русакова (Ред.-упоряд.), Т. 1. Музичне мистецтво, 736 [2]. Харків: Водний спектр Джі-Ем-Пі.

Harrii Abadzhan

People's Artist, Honored Artist of Ukraine, PhD in Art Studies, Professor, Artistic Director of "Slobozhansky" Youth Academic Symphonic Orchestra, First Vice-Rector at Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts;
e-mail: num.kharkiv@i.ua
ORCID 0000-0002-8188-1131

THE CHARMING HORN OF KUMAYRI, CONDUCTOR-RESEARCHER SHALIKO-DZHIAN (creative portrait of Shaliko Paltadzhian)

Background. Topicality, objectives, methodology and novelty of the research. *The creative achievements of the Honored Art Worker of Ukraine, Professor Shaliko Harehinovych Paltadzhian (1941–2020) are a significant contribution to the history of the development of Ukrainian musical culture and, of course, deserve special attention and thorough in-depth research. However, there is not still any fundamental work about this talented musician, brilliant French horn player and wonderful conductor. The author of this article was lucky to study together with Sh. Paltadzhyan at the Kharkov Conservatory and to work with him*

until the end of life of this outstanding artist. **This essay aims to capture some of the features of the creative portrait of Shaliko Paltadzhian**, relying on the few existing reference sources and self-own memories about the artist, and also to emphasize his, in a sense, a unique role in the educational process at the Kharkiv National University of Arts and at Ukraine in general. Accordingly, touching upon the educational, methodological and sociological spheres, the study as a whole adheres to the **chronological method of presenting** events inherent in the genres of historical and biographical essays and portraits.

The main results of the research. We traced the creative path of Shaliko Paltadzhian from his very appearance in Kharkiv in 1959 as an entrant at the Kharkiv Conservatory, where, despite the almost complete impossibility of communication due to the language barrier (the musician was born in Armenian city Gyumri, which was known as Kumayri from the period of the Kingdom of Urartu), he, nevertheless, charmed the examiners with the extra-ordinal expressive sound of his French horn, and until the last decade of fruitful work of this wonderful musician at Kharkiv National University of Arts and the “Slobozhansky” Youth Academic Symphony Orchestra .

We consider Sh. Paltadzhian's working with this orchestra as a new special stage in his conducting activities. Being, at the same time, the leader of the Student orchestra of the Kharkiv National University of Arts and the professional team of the “Slobozhansky” Orchestra, Sh. Paltadzhian, thus, makes the first in Ukrainian musical education sphere practical step in the implementation of a modern project on the introduction of so named “dual form” of vocational training, which joints the instructive process in an educational institution with the practice at the workplace. In addition, he does it long before the official directives (“Slobozhansky” Orchestra already exists 28 years). The example of the “Slobozhansky” Orchestra testifies that the organization of the educational process in a dual form gives a positive result and fully corresponds to modern educational methods: after graduating from the University, the musicians come to new teams as the very well prepared professionals, because they were passing through a “double” school as orchestra students. Shaliko Paltadzhian as a conductor proved this in practice.

Conclusions. In perspective, the method of dual form of education can be adapted to any specialization. In our case, the practical bases for this are orchestras (symphony, wind), children's music schools, music colleges, art faculties at other universities, and so on.

“Slobozhansky” Orchestra partially solves the problem of mass moving abroad of the best domestic youth. The orchestra has an interesting creative atmosphere. World-famous conductors, soloists work with him; the collective tours in Denmark, Spain and Italy. Some graduates have already turned down foreign offers and stayed at home in Ukraine.

Thus, Shaliko Paltadzhian played a key role in a landmark scientific-education experiment conducted at the Kharkiv National University of Arts named after I. P. Kotlyarevsky.

The weird and wonderful, versatile talent of this bright, charismatic musician is striking. As a Professor at the University, Sh. Paltadzhian taught various educational disciplines in the last decade of his life: opera and symphony conducting, musical instruments studies, arrangements, reading scores. He is also the author of scientific papers and manuals. His brilliant talent and clear human soul will forever remain in our memory.

■ **Key words:** *Shaliko Paltadzhian, French horn, conductor, opera and symphony conducting, student symphony orchestra of Kharkiv University of Arts, “Slobozhansky” Youth Academic Orchestra, experimental educational project, dual form of education.*

REFERENCES

- Bohdanov, V. O. (2017b). Paltadzhian Shaliko Harehinovych. In *Kharkivskiy derzhavnyi universytet mystetstv im. I. P. Kotliarevskoho. 1917–2017. Do 100-richchia vid dnia zasnuvannia [Kharkov State University of Arts I. P. Kotlyarevsky. 1917–2017. To the 100th anniversary of the foundation]*. (Brief encyclopedia). I. S. Drach (Scientific ed.), L. V. Rusakova (Comp.-ed.) (Vol. 1–2). Vol. 1. Muzychne mystetstvo [Musical art], p. 528. Kharkiv: Vodnyi spektr Dzhi-Em-Pi [in Ukrainian].
- Bohdanov, V. O. (2007). Shkola vykonavskoi maisternosti: kafedra orkestrovykh dukhovykh instrumentiv [School of Performing Arts: Department of Orchestral Wind Instruments]. In *Pro Domo Mea (Essays). Do 90 richchia z dnia zasnuvannia Kharkivskoho derzhavnoho universytetu mystetstv imeni I. P. Kotliarevskoho [To the 90th anniversary of the founding of Kharkiv State University of Arts named after I. P. Kotlyarevsky]*, pp. 98–99. Kharkiv: [KhDUM] [in Ukrainian].

- Bohdanov, V. O. (2017a). Orkestrovykh dukhovykh instrumentiv kafedra: shkola vykonavskoi maisternosti [Department of Orchestral Wind Instruments: School of Performing Arts]. In *Kharkivskiy derzhavnyi universytet mystetstv im. I. P. Kotliarevskoho. 1917–2017. Do 100-richchia vid dnia zasnuvannia [Kharkov State University of Arts I. P. Kotlyarevsky. 1917–2017. To the 100th anniversary of the foundation]*. (Brief encyclopedia). I.S. Drach (Scientific ed.), L. V. Rusakova (Comp.-ed.) (Vol. 1–2). Vol. 1. Muzychne mystetstvo [Musical art], pp. 655–668. Kharkiv: Vodnyi spektr Dzhi-Em-Pi [in Ukrainian].
- Dolukhanov, G. (1991). Vtoraya rodina maestro [The second homeland of the maestro]. *Vecherniy Kharkov [Evening Kharkov]*, July 4 [in Russian].
- Kharkivskiy natsionalnyi universytet mystetstv im. I. P. Kotliarevskoho. 1917–2017. Do 100-richchia vid dnia zasnuvannia [Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts. 1917–2017. To the 100th anniversary of the foundation]. (Brief encyclopedia). I. S. Drach (Scientific ed.), L. V. Rusakova (Comp.-ed.) (Vol. 1–2). Vol. 1. Muzychne mystetstvo [Musical art], 736 [2]. Kharkiv: Vodnyi spektr Dzhi-Em-Pi [in Ukrainian].
- Kutko, I. (1991). Sem akterov, kotorye pokorili zriteley (Sh. Paltadzhyan) [Seven actors who captivated the audience (Sh. Paltajyan)]. *Vecherniy Kharkov [Evening Kharkov]*, July 3 [in Russian].
- Paltadzhan, Sh. (2003). «Ispaniia v zakhopleni vid kharkivskykh muzykantiv» [“Spain is fascinated by Kharkiv musicians”]. (Interview conducted by V. Chyhryn). *Slobozhanskyi krai [Slobozhansky Region]*, April 6 [in Ukrainian].
- Paltadzhyan, Sh. (2009a). Goboi v tvorchestve italyanskikh kompozitorov XVIII veka [Oboe in the works of Italian composers of the eighteenth century]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv [Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts]*, 2, 108–114 [in Russian].
- Paltadzhan, Sh. (2009b). *Formuvannia vykonavskoi maisternosti v ansamblakh dukhovykh instrumentiv [Formation of performing skills in wind instrument ensembles]*. (Tutorial). Kharkiv, 112. Manuscript [in Ukrainian].
- Paltadzhan, Sh. (2010). *Formuvannia vykonavskoi maisternosti v ansamblakh dukhovykh instrumentiv [Formation of performing skills in wind instrument ensembles]*. (Tutorial). Kharkiv: Maidan, 16 [in Ukrainian].
- Paltadzhan, Sh. H. (2006). Kharkivskiy teatr muzychnoi komedii: istoriia, podii, imena [Kharkiv Theater of Musical Comedy: history, events, names]. *Problemy*

- vzaimodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity [Problems of interaction of art, pedagogy and theory and practice of education]*, 17, 111–119 [in Ukrainian].
- Paltadzhyan, Sh. H. (2009c). *Pryshchepliuvannia muzykantam navychok vykonavstva v kamernomu ansambli dukhovykh instrumentiv [Instilling in musicians the skills of performance in a chamber ensemble of wind instruments]*. (Tutorial). Kharkiv, 99. Manuscript [in Ukrainian].
- Paltadzhyan, Sh. (2007, Aug 16). «Yazyk muzyki ne trebuets perevoda»: beseda s dirizherom KhGUI Shaliko Paltadzhyanom [“The language of music does not require translation”: a conversation with the conductor of the KhSUA Shaliko Paltajyan]. *Kharkovskie izvestiya [Kharkov news]*, 9 [in Russian].
- Paltadzhyan, Sh. (2012, April 14). Muzykantom – khorosho, a dirizherom – luchshe: beseda s prof. KhNUI im. I. P. Kotlyarevskogo Shaliko Paltadzhyanom. [A musician is good, but a conductor is better: a conversation with prof. KhNUI them. I. P. Kotlyarevsky by Shaliko Paltadzhyan]. (Led by E. Zhigalova). *Vremya [Time]*, 8 [in Russian].
- Paltadzhyan, Sh. G. (2008a). Iz istorii dirizhirovaniya v Ukraine vtoroy poloviny XIX – nachala XX stoletiya (na primere deyatelnosti A. N. Vinogradskogo i I. Slatina) [From the history of conducting in Ukraine in the second half of the 19th – early 20th centuries (on the example of the activities of A. N. Vinogradsky and I. Slatin]. *Visnik Kharkivskoï derzhavnoï akademii dizaynu i mistetstv [Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Art]*, 12, 109–117 [in Russian].
- Paltadzhyan, Sh. G. (2008b). Kharakteristika kontserta kak zhanra instrumentalnoy muzyki i osobennosti kontsertov dlya valturny s orkestrom V. Motsarta [Characteristics of the concert as a genre of instrumental music and features of the Concertos for French horn and orchestra by W. Mozart]. *Visnik Kharkivskoï derzhavnoï akademii dizaynu i mistetstv [Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Art]*, 13, 77–84 [in Russian].
- Paltadzhyan, Sh. G. (2005). Sochineniya kompozitorov kharkovskoy shkoly na stsene Kharkovskogo teatra muzykalnoy komedii [Works of composers of the Kharkov school on the stage of the Kharkov Theater of Musical Comedy]. *Problemy vzaimodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity [Problems of interaction of art, pedagogy and theory and practice of education]*, 15, 157–165 [in Russian].

Semenenko, N. (2018). Paltadzhian Shaliko Harehinovych. In *Ukrainska muzychna entsyklopediia [Ukrainian music encyclopedia]*. Vol. 5, p. 55. Kyiv: IMFE im. M. T. Rylskoho [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17 січня 2021 року.